

Jan Olov Nilsson

Maja Lena

*En berättelse
från 1800-talets
Bohuslän och
Dalsland*

Av Jan Olov Nilsson har tidigare utkommit på
Ultima Esperanza Books:

Masurholk och fallråg

En släktresa genom Värmland under 400 år (2015)

Olaf

Historien vi aldrig ärvode (2016)

Scholmästaren (2017)

Första Amerikafebern

En 1600-talsresa (2019)

Bortvandrarerna

En berättelse om systrarna Olsdotter (2021)

Rik som Evert

Berättelsen om ett 1600-talets flyktningbarn (2022)

ISBN: 978-91-986912-8-3

© Jan Olov Nilsson

Henån 2023

jan-olov51@hotmail.com

Tryckt av Exakta, Malmö

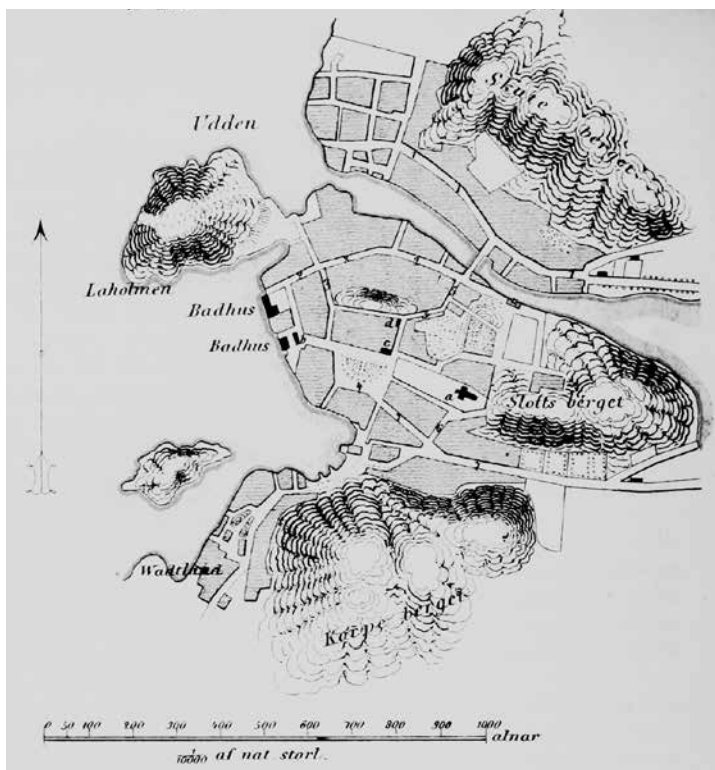
Utgiven av Ultima Esperanza Books, Stockholm 2023

www.ultimaesperanzabooks.se

Omslagets framsida: "Tafla i olja af J. V. Wallander. Höbergning"
ur *Nordiska museets* samlingar (något beskuren).

Målningen utfördes 1858 som en av 24 målningar som skulle "--- samla
de allt mer försvinnande mest karaktäristiska egendomligheter och
plägseder uti svenska folklivet, och på samma gång förevisa folkets
nationella dragter, som äfven allt mer börja utträngas" (A. Bonnier).

Josef Wilhelm Wallander, som studerat i Düsseldorf, är mest känd för
målningar med folklivsmotiv.

Strömstad 1800-tal "Försök till beskrifning öfver Sveriges städer i historiskt, topografiskt och statistiskt hänseende, efter de bästa tryckta källor samt med många tillägg."

Familjerna i boken

Johannes Dahlholm, f. 1753 i Sanne, Bohuslän, d. 1817 i Steneby, Dalsland, överlevande barn i första giftet med **Margareta (Maria) Ekström**, f. 1756 i Billingsfors, Dalsland, d. 1799 i Ärtemark, Dalsland: **Nikolaus (Nils)**, f. 1781 i Billingsfors, d. 1800 i Ärtemark, **Anna Greta**, f. 1784 i Billingsfors, d. 1800 i Ärtemark, **Maja Lena**, f. 1790 i Billingsfors, d. 1842 i Skee, Bohuslän. Överlevande barn i andra giftet med **Maria Pärsdotter**, f. 1782 i Ärtemark, d. 1848 i Steneby: **Petter (Pehr)**, f. 1803 i Steneby, d. 1882 i Norrköping, **Maja Stina**, f. 1810 i Steneby, d. 1838 i Steneby, **Johannes**, f. 1815 i Steneby, d. 1891 i Steneby.

Maja Lena Dahlholm (se ovan) gift med **Jonas Nilsson**, f. 1795 i Hogdal, Bohuslän, d. 1868 i Skee. Överlevande barn: **Johan**, f. 1820 i Strömstad, d. 1883 i Skee, **Johanna Gustafva**, f. 1823 i Skee d. 1875 i Strömstad, **Helena**, f. 1825 i Skee, d. 1909 i Skee, **Maria Christina (Maja Stina)** f. 1828 i Skee, d. 1861 i Strömstad, **Nils**, f. 1830 i Skee, d. 1889 i Hogdal.

Strömstad 1820

Det skulle bli långkok. Sjökaptenen Strömsten väntades hem från Göteborg där han varit i affärer, och fru Fjellkander hade bestämt att han skulle välkomnas med oxbrंगा, schalottenlök och potatis.

Således hade Maja Lena varit hos slaktaren, och laddade nu in vedklampar i spisen för att få upp värmen. Men som det numera hade blivit, kom över henne ibland en sådan ofantlig trötthet, att hon mitt i stöket fick sätta sig på en stol.

Där satt hon när frun kom in i köket.

Ellika Fjellkander blev stående och betraktade sin piga. Hon tyckte sig ha sett tecknen sen länge, och nu hörde hon sig själv säga.

– Det är väl inte så att Maja Lena är i grossess?

Pigan ryckte till, som om hon faktiskt hade slumrat. Men hon hade uppfattat frågan. Eller var det ett påstående. Hon bet sig i läppen och svalde.

– Jo, sa hon. Det är nog så det är frun.

– Hur långt gånget är det?

– Jag skulle tro att det snart är fyra månader.

– Hon förstår väl att hon inte kan vara kvar?

På sätt och vis var det väntat. Maja Lena hade under sina pigvandringar sett många flickor som fått sluta på

dagen när det upptäckts att de väntade barn. Men ändå tänkte hon att fru Fjellkander som var så ung, flera år yngre än hon själv, skulle se det på annat sätt.

– Det förstår jag frun, sa hon ändå.

Sedan såg hon sin husmor rätt i ögonen.

– Fast jag skulle önska att först få ordna med någonsans att ta vägen.

– Jag har inte med saken att göra, men är det livräddaren som är far till barnet?

– Vi väntar på att få gifta oss.

Hans Strömsten kom framåt aftonen med häst och släde från Tanum. Sista etappen av en serie gästgivar skjutsar från Göteborg. Han hade hållit värmen med hjälp av en fickplunta, och var på strålande humör när han slog sig ner vid salsbordet och den väntande oxbringan.

Maja Lena neg efter att ha serverat herrskapet, och bad om tillåtelse att få gå ut.

Hon förberedde sig på kylan som väntade utanför porten, och fann att temperaturen sjunkit ytterligare under eftermiddagen. Hon trodde inte det kunde bli så kallt i Strömstad. Vintrarna sen hon kom hade varit milda, med snö ena dagen och slask den andra, och så trodde hon det alltid var.

Men nu hade det blivit riktig vinter. Ändå var det inte den råa sjöluften hon mötte. Skagerrak låg denna januari istäckt, och det var mera som den torra inlandskyla hon var uppväxt med i Dalsland. Det bet i kinderna, men gick inte igenom märg och ben.

När ögonen hade vant sig vid mörkret fann hon också vägen genom stans gator, vagt upplysta av snön.

Hamnen låg tyst. Någon enstaka lykta lyste från ett fönster. Ett par kvarter längre bort hörde hon svagt stöjet från hamnkrogen, men där hon nu gick låg skjulen och längorna ovan kajen i mörker.

Hon tog sig in på en bakgård och längst in i ett hörn anade hon, till ackompanjemang av sitt hjärtas extraslag, en svag ljuspunkt.

En dubbelknackning räckte.

Dörren öppnades och där stod Jonas. Med först förvåning, och sen med ett brett leende. Maja Lena trädde in i det hon kallade en skrubb. Jonas Nilssons tillfälliga, om än bostad, i Strömstad. Hon blev fort illamående av stanken från tranlampan, men tänkte att hon får vänja sig.

Rummet bestod av en sovbänk, ett litet bord, och en ännu mindre kamin. Samt en stol, på vilken Maja Lena satte sig. På bordet låg ett trästycke och en skedkniv. Uppenbarligen ett arbete Jonas hållit på med när hon kom.

– Det är tänkt att bli en skål, förklarade han. Om det nånsin blir nåt alls.

När Maja Lena sen berättat att hon skulle bli utkastad, satt de båda tysta en stund.

– Jag har, sa Jonas sakta, möjligen en gård i sikte. I Hällestrand i Skee.

Maja Lenas tankar virvlade som ett baksug i en älvkrök. Möjligen. I sikte. Det kunde vara goda nyheter. Men här och nu! Hon betraktade sovbänken där Jonas satt. Det var där det som växte i hennes mage hade tillverkats. Men bänken var som en humlestör. I vart fall inte bred nog för mer än en smal en som Jonas. Och en riktig säng skulle inte ens få plats.

Det slutade med att Jonas skulle börja leta. Redan nästa dag. Efter ett ställe med spis och sängplats. Stort nog också för ett barn. Om inte gården löst sig innan dess.

– Och giftomansintyget? undrade han sen.

– Jag har inte hört nåt från prästen.

*

Maja Lena hade varit i Strömstad i nästan två år, och den hon lärde känna först utöver herrskapet där hon tjänade, var just Jonas Nilsson. Hon hävdade att han hade räddat hennes liv. Han tyckte det var att överdriva.

När hon kom från pigtjänsten på Blomsholms säteri i Skee socken, och ut till stan i väster var det också första gången hon såg havet. Hon fann det fascinerande, och ofta när hon hade ärenden på stan tog hon en lov ner genom hamnen.

En dag gick hon längst ut på en brygga för att kunna se ner i vattnet. På fiskarna och de märkliga maneterna. Så upptäckte hon hur nära kanten hon stod, och när hon skulle backa slant vänsterfoten på de såphala bräderna.

Maja Lena for skrikande i sjön. Till en början hölls hon uppe av sina kjolar som flöt i en ring runt henne, men snart skulle tygsjoken istället tynga ner henne. Hon skrek och fåktade med armarna, och plötsligt kom ett rep farande över henne.

– Ta tag! hörde hon någon ropa, och hon lyckades få tag.

– Håll i! fortsatte rösten. Jag ska dra dig i land.

Jonas Nilsson gick på knäna däruppe på bryggan, drog henne först längs med, och sen runt ett hörn och in.

Maja Lena höll så hårt i repet att fingrarna vitnade, och

när hon till slut bottnade och kunde dras upp på bryggan, var hon så utpumpad att hon rasade ihop i en hög.

Söndagen efter detta drama, packade hon med fru Fjellkanders tillåtelse en matkorg, och tog med till Jonas Nilsson. De fortsatte umgås, och insåg efter en tid att de nog kunde betraktas som fästfolk.

Jonas var bondson från Nordby i Hogdals socken. När hans mor dog skiftade fadern om gården innan han gifte om sig, och lät sina söner bli vid jorden. Men Jonas håg stod inte till plogen. När han blev myndig sålde han sin del till bröderna, och tänkte sig söka lycka vid sågarna i Tistedalen eller vid något varv i Fredrikshald.

Att Norge nu öppnat sig som en arbetsmarknad för svenskar efter unionen 1814 var en stor sak efter alla ofredsår. Jonas skulle för resten av livet minnas hur han som liten stod på gårdstunet i Nordby och såg svenska soldater rida och marschera mot Norge.

Han hörde de vuxna säga, när de trodde att inga barn hörde, att nu blir det åter krigstider och vi måste förbereda oss. Men kriget var över på några veckor och istället förenades länderna i en fredlig union.

Men innan Jonas kom iväg till Norge kom han på andra tankar. En kamrat i Nordby sa att han tänkte bli sjöman och gick ner till Strömstad. Och det lät spännande. Att segla omkring på haven istället för att bära plank i Tistedalen.

Jonas följde efter till Strömstad och tog hyra som kajutvakt på en brigg som gick på Skottland. Han skulle passa upp i kajutan, städa skansen, betjäna befälen ombord och vara allmänt till hands, men det blev inte så mycket med det. Under denna sin första resa blev han så illa sjuk att

han beslöt stanna i land. Sen hade han blivit kvar med påhugg i hamnen. Sjöfarten växte alltmer för varje år. Det fanns arbete hela tiden, med lastning och lossning, vintertid med reparationer och underhåll av båtarna.

Maja Lena trodde honom när han sa att de trehundra-trettiofem riksdaler han fått för sin del av gården var kvar på kistbotten, och att han hade fortsatt att spara.

När han sen friade sa hon ja. Därtill släppte hon för första gången, strax efter att hon fyllt tjugonio år, en karl så nära inpå sig att hon omedelbart råkade bli med barn.

Det Maja Lena inte ägnade en tanke åt när hon sa ja till Jonas, det var att hon behövde ett giftomansintyg.

Det skulle hennes far utfärda, men Johannes Dahlholm var död. En farbror kunde också gå bra, men den ende hon hade var borta sen ännu längre tillbaka. Det hade heller inte hjälpt om någon av hennes sex fastrar varit i livet. Fruntimmer räknades inte. Hennes bror Nils, som skulle varit myndig sen flera år, var också död. Denna problemställning lade hon fram för sin församlingsherde i Strömstad. Han rynkade pannan och såg bister ut, men lovade att tillskriva sin kollega i Steneby, där fadern dött, och i samråd söka en lösning. Det var trots allt i Steneby det gått fel när inte en förmyndare och giftoman utsetts efter faderns död.

– Men för ert otidiga sängelag kommer ni inte undan med mindre än två daler var till kyrkan i böter, var han tvungen att lägga till.

*

Jonas Nilsson ägnade en hel söndag åt att leta efter ett

boende. Han hade fått tips om än det ena än det andra, men inget verkade tillgängligt. Till slut, i stans södra utkant, hittade han inne på en gård en grå timrad torpstuga som såg ut att vara minst hundra år gammal.

Den var ledig! Där fanns en liten spis, ett slagbord, två stolar, mängder av spindelväv och ännu mer muslort. Jonas stegade, och kom fram till att en tillräckligt bred säng skulle få plats. Sen skulle det vara tämligen möblerat.

Hyran var det tredubbla mot det han betalade för sin skrubb. Men detta var det som fanns.

Han slog till.

Maja Lena Dahlholm kvitterade ut sin innestående lön av sjökapten Strömsten den 9 februari 1820, och lämnade huset. Hon fick ett *Lycka till!* i ryggen när hon gick, men var redan i dörren.

Det tog henne sen större delen av en dag att städa ur och såpskrubba Gråhuset. Det visade sig att änkan som hyrde ut också hade en säng som med god vilja kunde anses duga. Men madrassen var möjlig och Jonas fick jaga rätt på en ny.

– Vi ska ha den i många år, så det gör inget om den är helt nygjord, sa Maja Lena.

Hamnsjäaren Jonas Nilsson hade fått arbete på en slup som hette Saturnus, där delar av däckets och akterstävans behövde bytas. Han var förstås ingen timmerman, men en uppskattad hantlangare och sågare, och det var ett arbete som skulle ta några veckor i anspråk.

En dag kom en av slupens ägare för att titta till reparationen. Jonas kände genast igen Hans Strömsten, och märkligt nog kände sjökaptenen också igen Jonas. Maja

Lena hade en gång, när hon och Jonas en söndag träffat på herrskapet på stan, presenterat honom som sin livräddare.

– Och här är ju livräddaren! sa således Strömsten.

– Jonas Nilsson var namnet.

– Hur går det för er?

– Vi reder oss, sa Jonas och fortsatte säga.

– Jag hade förstås gärna sett att Maja Lena kunnat vara kvar en tid till, men fru Fjellkander är lite rädd för att bryta mot konventionen.

– Nog hade hon kunnat arbeta några månader till, men som sagt. Vi reder oss.

I samma stund var han igenom, och insåg att han sned-sågat. Det hade inte hänt sen han var helt ny. Det fick bli en planka till, men när han kom att tänka på att det var Strömsten och hans kompanjoner som fick betala kostade han på sig ett snett leende.

Gråstugan var liten, hade lågt i tak, och gick fort att värma upp. I gengäld gick det inte in många vedträn i spisen, och Maja Lena fann att den fick passas oftare än hon var van vid. Därtill blev februari fasansfullt kall, det var drag genom timmerväggarna och brädfodringen på insidan var slarvigt ihopslängd.

Intill sängen hade Maja Lena ett nattkärl, eftersom det var så det var nuförtiden. Hon måste upp och kissa på natten. Ibland fanns det glöd kvar i spisen som hon kunde väcka till liv. Annars skyndade hon sig ner i den uppvärmda bädden.

Oftast fann de om morgnarna en gul ishinna i botten på det gamla laggkärl de använde som potta.

Veckor blev till månader och Maja Lenas mage växte och växte.

I början av april gick hon tillbaka till prästen för att höra vad som hände med giftomansintyget.

Det visade sig att ännu hade ingenting hänt.

Hon fick besked att kyrkoherde Schröder i Steneby var sjuklig, och hade överlämnat ärendet till komminister Wennerblad, som dock ännu inte avhörts.

– Kan pastorn vara så god att skriva till Wennerblad att det brådskar, försökte Maja Lena.

– Jag ska göra vad jag kan fröken.

Hon gav prästen besked om sin nya hemvist i Gråstugan och gick därifrån med en klump i halsen. Att bli med barn innan man var gift var inte hela världen. Det hände många. Men att behöva föda barnet ogift var skamligt. Det var helt enkelt så det var.

*

I mitten av april var isen på Skagerrak så rutten att sjötrafiken kunde komma igång.

Jonas Nilsson hade brukat gå dubbla skift under den ljusare delen av året när det fanns hur mycket arbete som helst, men det vågade han inte nu.

Han betraktade den växande magen med en blandning av fasa och förtjusning. Tänk om hon växte så mycket att hon sprack. Så mycket kunde gå fel.

De var nu också helt inriktade på att barnet skulle födas innan de hunnit bli gifta, men bara någon vecka efter Maja Lenas besök hos prästen kom en dräng från prästgården. Kyrkoherden hade ett besked till Maja Lena!

Hon rultade hon iväg längs stadsgatorna i snöslask, och

väl hos prästen fick hon till sin häpnad ett papper i sin hand. Ett giftomansintyg där bara underskriften fattades.

– Komminister Wennerblad i Steneby har trots allt lyckats, förklarade prästen triumferande. Maja Lena har en kusin i Strömstad. En son till hennes farbror Andreas. Han är så nära vi kan komma, och vi behöver en underskrift. För formen så att säga.

Hon visste ju att många dalslänningar vandrat ut till kusten för sillens skull, men att en kusin till henne skulle ha gjort det, det hade hon aldrig hört talas om.

– Men han känner ju inte mig!?

– Han är underrättad om förhållandet, och han väntar henne hemma.

Med pappret i hand, och en adress till en gata som låg bara något kvarter bort, gick hon iväg. Lättad, men förvirrad.

Dörren till Andreas Andersson Dahlholms hus öppnades av en kvinna i hennes egen ålder. Dessutom med en mage med samma rundning som hennes.

– Goddag, sa kvinnan. Jag förmodar att det är Maja Lena.

Kusinen Andreas visade sig vara betydligt äldre. Det var heller inte förvånande, för Maja Lenas far Johannes var den yngste i en syskonskara på åtta. Det äldsta barnet, vars namn Maja Lena fått, var tjugo år äldre.

Inte heller Andreas visade sig ha någon större kunskap om den stora släkten. Kusinerna var spridda över Dalsland och Bohuslän, och alla hade fullt sjå att få ihop den egna vardagen och mat på bordet.

Giftomansintyget skrev han under, och när Maja Lena

återvände till prästgården med det ovärderliga instrumentet kunde datumen för lysning sättas ut. Vigseln skulle kunna förrättas i slutet av juni.

– Om jag inte fött innan dess, undslapp sig Maja Lena.

Det gjorde hon nu inte. Men det var inte långt ifrån. Den 30 juni stod bröllopet i Strömstads kyrka. Fyra dagar senare föddes Johan Jonasson.

Billingsfors 1781-1796

Bland det första nyanlända som kom till Billingsfors fick höra, det var historien om hur bruket uppstått. Helt enkelt för att det ansågs som en god historia.

Det berättades om patronen Jöns Kock som byggt upp ett manufakturverk på Kollerö mellan Uddevalla och Vänersborg, och sen bruk i Öxnäs och Rådanefors i Dalsland. Men mycket vill ha mer, sas det. Så Jöns bad sin bror Nils, som var bokhållare på Öxnäs och redan fanns i Dalsland, att bege sig till Upperudsälven där den rann ut i Laxsjön. Där hade Jöns hört, skulle det finnas goda fall.

Nils red dit. Studerade fallen i Billingströmmen mellan Bengtsbrohöljen och Laxsjön. Hummade och memorerade, och avgav senare rapport till sin bror. Fallen var goda, sa han. Men förhållandena vid strömmen så oländiga och besvärliga, att han nog ville avråda från anläggande.

I själva verket inledde han förhandlingar med ägaren till marken och ett antal presumtiva borgenärer om att anlägga ett järnbruk. Han ingav ansökan till bergskollegium och brodern Jöns blev förstås rasande.

År 1738 gavs han tillstånd och Billingsfors bruk var grundat.

En av dem som gärna berättade var plåtsmeden vid Bil-

lingsfors, Börje Bryngelsson Ekström. Som han kom från Steneby socken ansåg han sig nog ha hemortsrätt till historien, jämfört med alla de smeder och svenner som kom från Nora bergslag eller något bruk i Värmland. Och de var många.

Billingsfors hade växt till ett betydande manufakturverk med två ämneshammare, en plåthammare, en dubbel stålugn, vals- och skärverk, fjorton spikhammare och två stålhammare. Men då hade Nils Kock, och innan allt detta blev byggt, gått i konkurs och ur tiden för länge sen.

Den nya regimen bestod av familjerna Waern och Ugglå som residerade på halvön Billingsholm i Laxsjön utanför bruket. För säkerhets skull var de också ingifta med varandra.

Börje Ekström och de hundratals andra som var beroende av bruket för sin utkomst ansåg sig ha anledning att se fram emot goda tider. Men för Börjes hustru Ingrid Olofsdotter blev framtiden kort. Hon dog i fyrtioårsåldern då dottern Margareta var runt tio år. Börje väntade ut sorgeåret och gifte sen om sig med Ingjerd Thomasdotter.

Margareta Börjesdotter Ekström var på senhösten 1781 klotrund och väntades leverera framåt juletid. Att hon velat gifta sig med Johannes Dahlholm togs från början kanske inte så väl emot av Börje, som hellre velat se en smed som svärson än en skomakare.

Å andra sidan var det en välsignelse att det kommit en skomakare till bruket. Börje och alla andra smeder slet fort ut träskorna, och Dahlholm levererade vad som förväntades utan att man behövde resa bort och beställa.

Billingsfors låg där det låg vid Billingsströmmen. Mitt på gränsen mellan Laxarby och Steneby socknar. Det var långt till båda kyrkorna, och brukspatronen Leonard Magnus Ugglar var inte den som väjde för nya tankar.

Han fick helt enkelt kungens tillstånd att bryta ut Billingsfors som en egen bruksförsamling, och byggde 1762 en kyrka, alldeles intill bruket. Han anställde också och avlönade en egen präst, som dessutom skulle vara skolmästare och undervisa bruksbarnen i läsning och katekes.

I denna kyrka döptes på juldagen 1781 Johannes Dahlholm och Margareta Ekströms förstfödde. Gossen skulle enligt fadern bära sin farfars namn Nicolaus, men det ansåg brukspredikanten Gustaf Björndahl vara ett prästnamn, så när han välsignade pojken sa han Niclas.

Men oavsett vilket skulle ändå gossen Dahlholm komma att växa upp som en Nils.

*

Margareta tillhörde inte den sortens kvinnor som var och vartannat år ville bära barn i magen, och sa åt sin Johannes att vara försiktig i sängen. Det var Johannes också. Någorlunda.

I slutet av 1783 var hon stor igen, och en bit in på det nya året föddes Anna Greta. Tre år senare var hon större än någonsin, och förklarade att hon var säker på att det var fler än två fötter som sparkade där inne.

Tvillingarna Ingrid och Lotta var så små att de fick nöddöpas, och sju dagar senare var båda döda. 1788 fick Maja ytterligare en flicka, som även hon fick heta Lotta. Och som strax dog. Det var uppenbarligen en förbannelse över det namnet. De bestämde att blev det någon mer tös skulle det vara en Maria.

– Eller egentligen är det lika bra att hon döps till Maja, sa mor Margareta efter att ha fött en flicka den 3 september 1790 på bruket i Billingsfors. Det kommer hon att få heta ändå.

Och det var Maja Lena Dahlholm som då kom till världen, och som också skulle komma att få leva.

Mellan alla dessa barnafödslar hade bruksskomakaren Johannes tagit mästarbrev, och kunde ta in en lärling i sin verkstad. Det blev Peter Ekström, en kusin till syskonen Dahlholm, som lärdes upp och såg till att det även fortsatt fanns en skomakare på bruket.

Under 1700-talets sista år blev det nämligen så att Johannes och Margareta beslöt sig för att lämna Billingsfors. Johannes packade ihop prylar, sylar, tänger, hammare, spannrém, becktrådar, läster och block, och familjen begav sig några fjärdingsvägar västerut, över sockengränsen till Ärtemark.

Ärtemark och Steneby 1797-1817

Det började bra för familjen på torpet Nedre Vassbotten i Tormansbyn vid sjön Ärtingens sydligaste ände.

Johannes satte upp sin skomakarverkstad. De skaffade några får, en gris, ett par kor och till och med tjur som hette Burman. Där fanns således åkrar och ängar nog för ett litet jordbruk. En nödvändighet om man ville ha mat på bordet.

Det är möjligt att stället utarrenderades av bruksherrn Ugglå på Billingsfors. Där fanns i vart fall i en senare bouppteckning en skuld till Ugglå som kan ha handlat om en lega. Leonard Ugglå, som byggde upp bruket, hade dessutom ett förflutet som fosterson i Vassbotten.

Men snart kom katastroferna slag i slag.

Margareta Ekström insjuknade och dog den 8 januari 1799. När hon insåg att slutet närmade sig förklarade hon för Johannes att hon ville bli begravd på kyrkogården i Billingsfors där hennes spädbarn och föräldrar lagts till vila.

Och på något sätt var det så att när döden väl kommit in i huset, så satte den sig i golv och väggar, redo att åter slå till när som helst.

Onsdagen den 7 maj år 1800 vaknade sextonåriga

Anna Greta Dahlholm med frossbrytningar och var het som en kamin. Hon blev allt sämre under dagen och till slut orkade kroppen inte stå emot. Tre veckor senare gick brodern Nils igenom samma förlopp. Död arton och ett halvt år gammal. Båda barnen begravdes i Billingsfors.

Skomakarmästaren Johannes och åttaåriga Maja Lena var uppenbarligen inte mottagliga för farsoten och blev nu ensamma på torpet. Vilket naturligtvis inte fungerade. Jakten på en piga resulterade i snart tjugoåriga Maria Pärsdotter från trakten, och far och dotter kunde få annan mat på bordet än Maja Lenas vidbrända grötförsök.

För att sköta ett jordbruk, om än så litet, krävdes en hel familj. Det hade gått bra så länge Nils, eller Nicolaus som fadern envisades med att kalla honom, tog hand om jorden, och Margareta med hjälp av flickorna mjölkade och skötte djuren. Då kunde Johannes sitta i verkstaden och forma skor efter sina läster.

Så fick de ha det bara något år. Nu gick det inte längre. Dessutom skulle skulderna i dödsboet på sextiofyra daler silvermynt regleras. De flesta av djuren fick säljas, och Johannes, Maja Lena och pigan Pärsdotter vandrade några fjärdingar söderut, passerade sockengränsen till Steneby och hamnade på torpet Botten under Gapungebön.

Förmodligen hade de med sig en ko och ett par får. Utan mjölk blev det inget smör på bordet.

För femtioåriga Johannes Dahlholm, som varit utan kvinnfolk i flera år, utgjorde pigan Maria Pärsdotter en stark frestelse. Att ständigt gå så tätt inpå ett så ungt frun-

timmer när hungern satte in var svårt. En sommarnatt gick det inte längre att låta bli. Hur pigan Pärsdotter ställde sig till detta närmande är förstås obekant, men naturligtvis blev hon genast med barn.

Den fjärde april 1803 föddes Peter Johansson Dahlholm på torpet Botten. Han noterades som oäkta, och den enklaste lösningen var enligt sed och anständighet att Johannes och den trettio år yngre kvinnan gifte sig.

Trettonåriga Maja Lena hade nu åter fått ett syskon, och deltog för fullt i skötseln av hus, hem och kritter. Hon brände inte längre vid gröten. Hon lärde sig koka, mjölka och ysta och allt annat hon måste kunna inför den pigvandring som förestod.

Det hon funderade över var åt vilket håll hon skulle gå. Många flickor i bygden gick till Strömstad för att arbeta med sillen, men det var tydligen bara några månader i slutet av året. Många kom hem till jul när de inte kunnat få annat arbete.

Och ju mer hon tänkte på det, desto mer övertygad blev hon om att hon nog hellre mjölkade kor än stod och rensade sill hela dagarna.

*

I Steneby benämndes Johannes inte längre som skomakare, utan endast torpare. Lästerna torde dock inte ha hållits nedpackade, utan brukades med eller utan socknens medgivande.

Efter den förstfödde Peter skulle det sen dröja sju år innan Johannes och hustrun Maria fick ett överlevande barn. Maja Stina kom till världen i april 1810. Och fem år senare, den första maj 1815 föddes Johannes.

Vid det laget var Maja Lena tjugofem år, och hade i tio års tid varit ute på sin pigvandring. Först vid Forsbacka-Persby bruk i Mo socken, så långt norrut som det gick att ta sig i Dalsland. Där hade under slutet av 1700-talet nya stångjärnshammare anlagts och till bruket hörde också ett ofantligt jordbruk med över hundra kor och tre gånger så många får. Där behövdes mängder av pigor.

Maja Lena fortsatte sen sitt pigslit i Billingsfors, och efter en kort tid hos fadern och hans nya familj i Steneby, begav hos sig 1815 iväg till Blomsholm i Bohuslän.

Så kom nödår.

Våren 1816 var kall. Snön låg överallt, och den var smutsbrun redan när den föll. Framförallt hade den svårt att smälta. Det låg som ett obegripligt dis över hela himlen, i vägen för den vanliga solvärmen.

Det växte dåligt på de magra jordarna, och fast Johannes försökte undvika det i det längsta fick de till sist nödslakta kreaturen, och det lilla han sparat gick åt till överpriser för att få mat på bordet.

I kyrkan fick de veta att det var Guds straff för att människan syndade. Ingen visste att den egentliga orsaken var ett enormt vulkanutbrott på andra sidan jordklotet som spydde ut aska över hela planeten. Och att folk på många håll i världen hade det långt värre än de själva.

När Johannes Dahlholm i slutet av april året efter gick ut på åkrarna för att försöka få ner något i jorden, var det enda som hände att han blev kall och blöt. Dagen efter hade han hosta och feber som gick allt djupare ner i bröstet.

Den 2 maj 1817 var den sextiofyraåriga skomakarmäs-

taren död i *håll och styng*. Han blev begravnen hos sin gamla familj på kyrkogården i Billingsfors.

Maria Pärsdotter var nu vid trettiofem års ålder änka, och fullständigt utblottad. Hon gick runt i gårdarna och tiggde, förklarades som fattighjon, och det ankom på Gapungeböns rote att se till att hon och barnen inte svalt ihjäl.

På något sätt överlevde de alla dessa år. Barnen växte upp och Maja Stina och Johannes kunde, om än under knappa omständigheter, bilda familj i bygden. Men den som utmärkte sig var det äldsta av skomakare Dahlholms barn i andra kullen.

Peter Dahlholm, född 1803, reste sig som en fågel Fenix ur askan, och fick ett helt annat liv än mor och syskon.

Målilla och Västerås 1818-1882

När Peter var femton år skulle han admitteras till nattvardsgång som brukligt var. Kyrkoherden Carl Gustaf Schröder gick sömngångaraktigt igenom barnen, den ene efter den andre, för att förhöra dem i bibliskan, och för att prova läskunnigheten fick de en text framför ögonen som de förut inte sett för att läsa innantill.

Det var mycket stakande och stapplande och gissande, men det var som det var, och alla brukade bli godkända. När det sen blev Peter Dahlholms tur att bli inkallad läste han texten som ett rinnande vatten, dessutom med inlevelse, och Schröder vaknade till.

Efteråt bad han unge Dahlholm stanna. Han gav honom en ny text, som lästes lika elegant som den första, och när Schröder bad honom redogöra för innehållet gjorde han det med egna ord. Pojken hade förstått allt han läst.

– Det är ju så, förklarade Schröder, att som kyrkoherde har jag också till uppgift att uppmärksamma de ungdomar som visar begåvning för att vi som land inte ska gå miste om det som kan bygga vår framtid.

Så undrade han hur Peter lärt sig läsa så väl, och Peter sa som det var. Att när hans far hade insett hur bekväm han var med bokstäver hade han undervisat honom och skaffat böcker han ansåg lämpliga.

Schröder kände ju väl till salig skomakare Dahlholm, men fick inte ihop undervisandet med hans person.

– Det är väl så, sa Peter, att det ligger i släkten. Fars farfar var ju komminister i Eds pastorat och hade om jag förstått det rätt läst till präst i Lund.

Schröder hade ingen aning om dessa prästerliga kopplingar hos en familj som levde som fattighjon i Gapungebön, och desto mera sporrad blev han att lyfta denna begåvning ur träsket.

– Om det är så att du vill studera skriver jag gärna ett rekommendationsbrev till studier på gymnasium, sa han. Det finns fonder där medel kan äskas för mindre bemedlade.

– Ett sånt papper skulle jag uppskatta, sa Peter, om det kan hållas på sånt sätt att det kan användas också till annat. Jag hade tänkt mig gå som bokhållarlärning. En av böckerna far skaffade var om räkning, och den fann jag mest intressant.

När Maria Pärsdotter sålde av Johannes skomakarverktyg tog hon undan saxen, som hon främst använde för att klippa hår. Hon hade gott handlag när det gällde hårvård, och när Peter nu vid arton års ålder skulle gå till Billingsfors bruk gällde det att de ljusa lockarna hade rätt längd.

Pojken hade också växt i sin fars enda omgång av finkläder, och såg rentav ut som en herreman när han en vårdag gick mot Billingsfors. I dubbelknäppt ytterrock, hatt och skinande svarta lågskor.

Han gick till bruket på vinst och förlust. Han visste att de tog emot bokhållarlärningar, men inte om det fanns en sådan plats just nu. Han hade rekommendationsbrevet från kyrkoherden och sin egen förmåga att lita till, och tänkte att det nog kunde räcka.

Bokhållare Engqvist fanns på brukskontoret, men var strängt upptagen.

Peter fick vänta på en stol innanför dörren, och betraktade mannen med den yviga svarta mustaschen, sittande vid en skrivpulpet lutad över ett pappersark med fjäderpenna i hand. Han undrade om det var sig själv om några år som han såg.

När Engqvist senare fick läsa skrivelsen från prästen i Steneby, la han ner pappret och sa bara Jaha.

– Och vad får unge herrn att tro att han är lämpad som just bruksbokhållare?

– Jag tror nog, sa Peter, att jag är rätt bra på att räkna.

Bokhållaren tänkte att den självsäkre gossen behövde tas ner på jorden, och gav honom ett exempel som han själv behövde papper och penna för att räkna ut. Om en smed hade tillverkat så många procent järn över ackordet och använt så många procent mindre kol än beräknat, hur mycket ersättning skulle då smeden ha givet fastställda ackordsbelopp?

Peter tänkte en stund, och levererade sen ett svar som fick Carl Herman Engqvist att tappa hakan. Det stämde på skillingen enligt den uträkning han själv nyss hade gjort. Med möda och papper och penna.

Peter Dahlholm blev städslad som bokhållarlärning. Lönen var inte stor, men långt större än vad han någonsin hade kunnat tjäna som gårdsdräng.

Det fanns dessutom mycket att lära. Manufakturverket med alla smedjor och hammare var en helt ny värld, och ännu efter snart tre år stötte han ibland på omständigheter han inte mött tidigare. Samtidigt som han efter hand fann sig vara mera bokhållare än lärning.

Han hade inga planer på att sluta på Billingsfors, men

så en dag berättade hans närmaste chef Carl Herman Engqvist att han fått tjänst som bruksförvaltare vid Hagelsrums masugn i Målilla.

– Småland! sa Peter som noga studerat en kartbok han hittat på brukskontoret.

– Ja, det handlar om vapentillverkning. Helt obekant för mig, men så länge gubbarna vet vad de gör ska det nog gå bra.

– Och då tänkte jag, fortsatte Engqvist, skulle det vara bra att ha en pålitlig bokhållare på plats.

Engqvist skulle infinna sig i Målilla i mitten av september 1823. Men hans fästmö Lisa från Billingsfors kunde inte komma förrän senare, och Engqvist rös vid tanken på att ett ensamt kvinnfolk skulle företa en så lång resa.

Peter Dahlholm tackade på stående fot ja till den plötsligt erbjudna tjänsten i Småland, samt att eskortera fröken Ekström.

– Ni är väl dessutom kusiner, du och Lisa, sa Engqvist.

– Inte riktigt. Hon är kusin med min halvsyster Maja Lena, men henne har hon nog aldrig träffat. Hon får hålla till godo med mig.

*

Dahlholm var inte mycket till naturromantiker, men fann ändå att Hagelsrum låg fagert vid Silverån mellan Målilla och Hultsfred. Stället var uppbyggt kring masugnen, och den som ville ha ett vidare sällskapsliv fick söka sig till någon av de större byarna.

Det var i huvudsak kanoner och kanonkulor som göts på bruket, och vad det anbelangade Dahlholm hade de fått

tillverka vad som helst, så länge han kunde hålla ordning på siffrorna.

Så en dag kom förvaltaren Engqvist med ett brev i nypan och placerade framför ögonen på sin bokhållare.

– Vad står det här?

Peter stirrade på den snirkliga handstilen, och begrep först inte ett ord. Så insåg han att det var skrivet på tyska, och han uppfattade ordet *Kanonen* på flera ställen.

– Tyskarna vill köpa kanoner, sa han.

– Jag misstänkte det. Men hur många?

Peter Dahlholm begav sig samma dag till Hultsfred. Där fanns en köpman av tyskt ursprung som han helt flyktigt träffat vid något tillfälle. Nu fick han texten över-satt och löfte om att mot ersättning få hjälp att skriva ett svarsbrev.

Det mötte inga hinder att exportera kanoner till tyskarna. Efter Napoleonkrigen hade de tyska småstaterna förenat sig i en förbundsstat, och där rådde för tillfället fred.

Att Peter Dahlholm inte kunnat läsa ett brev på utrikiska lämnade honom ingen ro. Han övervägde om den tyske mannen i Hultsfred kanske kunde ge undervisning, men det var praktiskt besvärligt med avståndet. Saken fick bero. Kvällarna tillbringade han istället med sin fiol, och spelade för sig själv, egna och andras låtar.

Han blev kvar i Målilla i tre år.

Under den tiden hann Carl Herman Engqvist och Lisa Ekström såväl gifta sig som få tre barn. Men då var det första barnet på väg innan de hunnit till prästen.

Sen följde några år av flackande för Peter. Nästa bok-hållartjänst fanns tvärs över Småland, Göteryds bruk i

trakten av Älmhult. Där väcktes hans språkinsresse till liv igen. En engelsman som visade sig villig att ge privatlektioner.

Jag får väl börja med engelska och ta tyskan sen, resonerade han. Som han också hade väldigt lätt för att lära, kunde han efter bara ett par år såväl skriva som konversera på begriplig engelska. Men sen gick hans lärare och dog. Dahlholm tröttnade på Göteryd och begav sig till Östergötland. Först Finspång och sen Motala. På ingendera stället blev han kvar någon längre tid.

Inte förrän han kom till Norrköping 1834. Då var det som att Dahlholm kom hem.

Han trädde i tjänst hos Johan Gustaf Norstedt, ett vandrande företagsimperium, som behövde en bokhållare som höll ordning på alla andra bokhållare.

Dahlholm blev inspektör i imperiet och skulle hålla reda på sockerbruket Gripen och de övriga fastigheterna i kvarteret Vågskålen, liksom Norstedts klädestillverkning och alla lantegendomar. Däribland säteriet Lindö på en halvö mellan Motala ström och Bråviken. En magnifik herrgård i två våningar och tretton rum, med flygelbyggnader och sexhundrasextiofem tunnland ägor.

Han for ständigt mellan dessa vitt skilda verksamheter, inspekterade, granskade böcker och utdelade order. Han hade, tycktes det, till slut kommit i sitt rätta element.

I Norrköping hittade han också lärare i både tyska och engelska, och Norstedt såg fördelarna med att ha en nära medarbetare med språkkunskaper och betalade för undervisningen.

Men när Johan Norstedt dog 1846, konglomeratet bör-

jade styckas och nya krafter tog över, då ville inte Peter Dahlholm vara med längre. Han sökte ingen ny tjänst, utan blev sin egen med allehanda affärer, som han endera förmedlade eller gjorde själv.

Han började intressera sig för mineraler, prospekterade och köpte andelar i gruvor. En riskabel verksamhet som med tiden kom att ruinera den gamle bokhållaren från Steneby. Han dog den 1 oktober 1882 på Norrköpings nybyggda sjukhus, och han dog som Pehr Dahlholm. Av någon anledning bytte han ut Peter mot Pehr när han kom till Östergötland.

I Norrköpings Tidningar infördes en dödsruna, där ingenting nämns om efterlevande. Någon kvinna har heller aldrig förekommit på de adresser han levat.

I söndags afled å nya sjukhuset en gammal originell personlighet, nämligen förre bruksbokhållaren Pehr Dahlholm, hwilken född i Steneby socken i Dalsland, war wid sin död nära 80 år gammal. Dahlholm hade i yngre år varit bokhållare och förvaltare vid större bruk hwarunder han tillegnat sig rätt betydande kunskaper, synnerligast i språk. Af hwad anledning han ej fortsatte å denna bana känna wi ej.

Här i staden har han wistats i många år, derunder han lidit mycken fattigdom och brist. Han har inmutat flera grufwedelar, till hwilka han så länge han kunde fullgjorde försvarsarbete och anmälan om förnyelserätt. Dessa grufwedelar utgjorde hans hopp att på gamla dagar få sin ställning förbättrad, och för dem hade han werkelig wurm. Han förde en liflig korrespondens med engelsmän för att kunna avyttra dem,

*dock förgäfwes. Wi känna ej om dessa grufwedelar
werkligen ägde något wärde, eller om detta blott fanns
i den gamle mannens fantasi.*

*Dahlholm egde en strängt rättrådig karaktär, och war
mycket musikalisk. I utseende och klädesdrägt var han
ovanlig, och tilldrog sig därför uppmärksamhet. Då
han en morgon för kort tid sedan skulle stiga ur sängen,
omkullföll han av mattighet, och slog sig så illa i ansiktet
att han i sanslöst tillstånd måste föras till sjukhuset, där
han af ålderdomsswaghet nu slutat sina dagar*

Skee 1820-1823

I nnan Maja Lena Dahlholm kom till Hällestrand föreställde hon sig att hon var dag skulle komma att se rätt ut över havet. Jonas hade sagt att gården han nu underhandlade om att köpa låg rakt ovan sjön.

Det var sjökaptenen Strömsten där hon tjänade som lockade henne att fantisera om den vida Atlanten. Strömsten hade för vana när hustrun Fjellkander inte var hemma, att gå in och sätta sig i köket och underhålla sig med Maja Lena.

Pigan fann det i förstone lite obehagligt, för hon tyckte herrn satt där och klädde av henne med ögonen. Men så fann hon det samtidigt spännande att höra om livet till sjöss. Sjökaptenen hade berättat att om man seglade västerut från Strömstad, så skulle man så småningom, när man passerat norr om Skottland och sen höll lite åt sydväst över Atlanten, komma till Amerika.

Ett land så stort, sa han, att där fanns många ställen där ingen människa någonsin varit. Och där det fanns nejder så vida att slutet flöt ihop med himlen. I det landet hade han själv varit flera gånger. Men att segla dit var besvärligt, fick hon veta, för vindarna blåste mest därifrån.

– Där är som livet självt, hade Strömsten resonerat, det går inte hela tiden rätt fram utan ibland får man lov att kryssa.

När Maja Lena varit en tid i Strömstad hade hon också lärt vad det där ordet han använt innebar, och ibland kunde hon höra sig själv säga att man får kryssa sig fram.

I mitten av september lyckades Jonas Nilsson låna häst och vagn, och de kunde åka upp till Hälle för att tillsammans titta på gården. Maja Lena byltade på den tio veckor gamle Johan för hans livs första resa, och hon var själv mycket spänd på det som väntade.

När Jonas ensam tog sig upp till Hälle, gick han rakaste vägen genom Bojardalen och förbi Ånneröd och Härslätt. Och den vägen hade han gått många gånger så snart han kom till Strömstad. I Krossekärr, strax innan man kom till Hällestrand, bodde nämligen en farbror, Hans Olsson, och där hade han kusiner.

Det var också Hans som fått kännedom om gården i Hällestrand som Jonas nu var på väg att köpa. Men den raka och tämligen korta vägen dit upp vågade han sig inte på med häst och vagn, särskilt inte med en lånad trilla. Istället fick de använda sig av den allmänna vägen, någorlunda i skick, längs Strömsvattnet och via Värmlandsbro och uppåt.

Där kände Maja Lena igen sig. Det var så hon kommit från Blomsholm för vad som nu kändes som en evighet sen. De passerade också infarten till säteriet innan Jonas drog hästen åt väster och en betydligt sämre väg mot Hällestrand.

Maja Lena brukade i förväg göra sig bilder av allt möjligt som hon ännu inte sett, och det var sällan det stämde. Det gjorde det inte nu heller.

Huset var mindre än hon tänkt sig, men där fanns ändå

två rum förutom köket. Ladan var i gott skick, men fähuset såg bräckligt ut. Jordkällaren var dock välbyggd och rymlig, och det var en god sak.

Men när hon tittade ut över det hon föreställt sig vara havet, så såg hon bara en smal sjö omgiven av branta bergstup. Jonas förklarade det som en kil av havet, och som hette Dynekilen. Öppna havet, sa han, fanns där borta på andra sidan Hogdalsnäset.

Maja Lena dolde sin besvikelse, och intalade sig att det var lika bra att bli utan hav. Amerika skulle hon ändå inte ha kunnat se.

*

Att Jonas Nilsson, som en gång sålde sin hemmansdel i Hogdal, nu köpte ett artondels hemman i Skee, fann han egentligen inte så märkligt. Han hade tänkt gå till sjöss, men upptäckte att han inte var ämnad. Stadslivet hade väl sina fördelar, men han var trots allt uppväxt med att det var jorden som gav bröd på bordet.

Han var väl medveten om hur ägorna såg ut. Små åkerlappar utspridda på skilda håll. Det var så alla gårdar hade det efter flera hundra år av hemmansklyvningar. Hur besvärligt det var blev han dock inte medveten om förrän vid höstplöjningen första året.

En av remsorna var så smal att det inte ens gick att vända både häst och plog utan att trampa in på grannåkern. Det gick väl an så länge det handlade om att plöja, men sen när det kom till harvande och sådd, då skulle det bli svårt.

Och Jonas som nyss ropat in en engelsk radsåningsmaskin på auktion i Strömstad. Den skulle inte ens kunna användas på det här skiftet.

Nu var han alldeles nytillträdd och tänkte inte konstra om saken detta första året, men i sinom tid skulle han nog tala med Asmundsson och Andersson och Strömberg och de andra. Må vara att han närmast kom från stan, men han var ju inte helt borta när det gällde jord och möjligheter. Han visste att man kunde få till en förändring.

Kungörelse

Uti till Konungens Befallningshafvande ingifna skrift den 11 Januari innevarande år, hade en delägare af Hälle uti Wette Härad och Skee Socken, Jonas Nilsson, anhållit om höggunsligt förordnande för undertecknad att i enskifte få fördela alla ägora till nämnde hemman.// Strömstad den 12:te Oct. 1822. På Embetets vägnar. J Bågenholm.

Kungörelsen sattes upp i Skee kyrka nästkommande söndag, och väckte viss uppståndelse.

På något sätt hade Jonas Nilsson fått kunskap om enskiftesförordningen som kom i början av seklet, och innerbar att de många och små åkertegarna fördelades om, så att var och en av bönderna i byn fick större sammanhängande ägor.

Han visste också att statsmakten uppmuntrade reformen för att öka produktionen i jordbruket, och att landshövdingarna sällan sa nej om någon anhöll om enskifte.

Sålunda skiftades jordarna på Hälle hemman. *Commissionslantmätaren* Jakob Bågenholm skred till verket med mätkedja, diopterlinjal och måtbord, men han fann det inte särskilt lätt. Överallt på åkrarna stack bergknallar och hållar upp, så det gällde att fördela olägenheterna rättvist.

Men Hälle blev skiftat, och jorden mycket lättare att bruka. Det fick även de bönder medge, som från början protesterat, och ville ha det som det alltid hade varit.

Maja Lena var stolt över sin Jonas handlingskraft, och den ökade respekt han visades, spillde över också på henne.

De hade nu också skaffat tre kor, en handfull får och en bagge, gris, en skock höns och inte minst en häst. Det var den besättning den lilla gården tålde, och de kunde betrakta sig som fullvärdiga bönder. Framförallt som de också städslat en dräng, drygt tjugoårige Ivar Eriksson.

*

I ottan den 23 juli 1823 vaknade Maja Lena av att såväl hon som sängen var sjöblöt. Hon begrep genast vad som hänt, och väckte Jonas så försiktigt hon kunde.

– Jag tror det är dags, sa hon lugnt, men maken störtade naturligtvis upp ur sängen och började rusa fram och tillbaka utan vare sig mål eller mening.

Ändå var han mycket lugnare den här gången. Han trodde till exempel inte att Maja Lenas mage skulle växa tills den sprack. Det hade han förstätt numera, att det kunde inte hända.

Nu bad Maja Lena att han skulle gå och hämta Sophia, men han behövde inte springa. Det var gott om tid, sa hon. Så Jonas tog lille Johannes på armen och gick iväg till grannfrun, som var förberedd på att hjälpa till.

Hon kom efter en god stund med ytterligare en kvinna i släptåg, och när fruntimren gick in till Maja Lena i kam-maren fick Jonas gå ut. Då blev det karlförbud därinne.

Han var ändå tvungen ut, för kriterterna råmade som besatta i fähuset. De hade fått vänta på mjölkningen och de

ville ut i hagen. Jonas hade inte mjölkat sen han var pojk. Det var ju ett kvinnfolksgöra, men nu var det tvunget. Och han gjorde det hellre själv än att be drängen som var lika ovan.

Stjerna var ledarkon, och hon fick bli först, men när det kom en karl och ställde ner pallen blev hon orolig och började trampa runt. När Jonas sen fick fatt i spenarna lugnade hon sig, men han fick inte ut mer än några droppar. *Du klämmer för hårt*, sa han till sig själv, och det gick bättre när han lyckades slappna av.

Det tog honom dubbelt så långt tid att mjölka som när Maja Lena gjorde det, men han var ändå nöjd. Han hade faktiskt klarat av det.

Vid middagstid födde Maja Lena ett välskapt flickebarn. Det hade gått lättare den här gången, trots att flickan var större än vad Johan hade varit. Fyra dagar senare blev hon också ordentligt döpt i Skee kyrka. Det var tre barn i socknen som döptes samtidigt denna söndag. Gustaf från Blomsholm, Lars i Medvik, och så då Johanna Gustafva Jonasdatter i Hälle.

*

Redan första våren de bodde i Hällestrand hade Maja Lena stoppat ner några potatisar i ena ändan av kålgården intill huset. Det var mest på prov.

Hon var bekant med nymodigheten genom tjänsten hos herrskapet Strömsten och Fjellkander, som skulle ha potatis på bordet mest varje dag. Och Maja Lena gick till hökarboden och hämtade hem. Där hade hon nu också, innan de flyttade till Hälle köpt ett tiotal potatisar som hon således lät jorden ta hand om.

Jonas hade väl smakat, men aldrig tänkt på det som annat än något som odlades för brännvinets skull. Och det trodde han inte var hustruns avsikt. Han var tveksam till projektet tills han under sommaren såg hur blasten blev allt frodigare, och när Maja Lena petade bort lite jord under ett av stånden fick han se hur där lyste nästan vitt av mängder av de märkliga knölarna.

– Nu får de växa till sig, sa hon. Så har vi utsäde till nästa år.

De blev de första potatisodlarna i Hälle. Och efter några år kom det på modet och fanns på varenda gård.

Jonas Nilsson var fem år yngre än sin hustru. Det var inget som hade någon betydelse, eller som de tänkte på. Men ibland kunde det hända att han blev påmind.

Som vid en matpaus under kornskörden i augusti 1823. Allt folket på gårdarna i Hälle var samlat, och de äldre kom som vanligt in på historier om den stora sillperioden, som satte prägel på hela kusten, och som höll på in på 1800-talets första decennium.

Jonas var då bara en liten pojke, som inte brydde sig mycket om vad de vuxna pratade om. Men nu fick han höra Maja Lena berätta att i byn i Dalsland där hon då bodde, försvann många flickor till Strömstad för att arbeta med sillen, och det var nära att hon drogs med i den strömmen. Istället gick hon norrut och blev mjölkpiga på en storgård.

Detta hade Jonas aldrig hört henne nämna förut, och han insåg att när han var tio år hemma i Nordby, då var Maja Lena femton och nästan vuxen. Hade hon gått till Strömstad redan då hade det aldrig blivit de två. Det var han säker på.

Eftersom alla hjälptes åt med varandras skördar gick det mycket fortare än om var en hade arbetat för sig. Männen gick före med lie och slog, pojkarna samlade ihop säden till nekar, och kvinnorna kom bakefter, band ihop kärvar och satte upp till skylar. De halvstora flickorna såg efter de minsta, däribland Gustafva som Maja Lena hade med sig i en korg.

Alla hade därmed en uppgift. Helt utan gnissel gick det väl aldrig, men alla var överens om att det var det bästa sättet. Sen skulle de göra likadant med havreskörden, och likaså med tröskningen senare under hösten.

Men innan dess var det bestämt att de skulle fara till Jonas far och bröder i Nordby.

Hogdal 1823

Jonas var nummer två i ordningen av de fem bröderna Nilsson på Nordby Nedergård i Hogdal, och den som lämnat gården.

Äldste brodern Hans var den ende, förutom Jonas, som blivit gift, och hade nu med sin Maria Jonasdatter den tvååriga Johanna. Till henne hade Maja Lena med en present. Något så märkligt som en stickad tröja.

De flesta bondhustrur stickade strumpor och sjalar och emellanåt någon kofta. Men Maja Lena hade börjat sticka tröjor, och nu kom hon med en grön tröja av den egna ullen till Johanna, och som hon färgat med björklöv och pottaska.

Och hon hade med sig en likadan till, fast något mindre. Jonas hade nämligen, nästan trettio år gammal, fått en lillasyster. Ettåriga Oleana Nilsdatter. När Nils Olsson gifte om sig 1812, så gjorde han det, precis som Maja Lenas far, med en betydligt yngre kvinna. Elin Ericsdatter var också mor till nu nioårige Hans.

Det fanns således på Nordby Nedergård en son Hans Nilsson i varje kull. Prästen skilde dem åt som den äldre och den yngre. I familjen fanns enklare sätt att hålla isär dem, men Maja Lena kunde inte låta bli att tänka att man gjort det besvärligt för sig.

Jämfört med det lilla hemmanet i Hällestrand, för att inte tala om de små torpställen där Maja Lena växt upp, var det en stor gård Jonas kom ifrån.

Där fanns en hjord på femton kor och flera kalvar, ett tjugotal får och lamm, en handfull grisar och några gäss.

Under sommar och höst gick kriterterna på skogen, alltid i sällskap med ett vallhjon som skulle se till att hålla vargen borta. Vid den här tiden, i början av september, gällde det också att mot kvällningen få fatt i ledarkon Blomster med sin bjällra, och mer eller mindre släpa henne mot hemmet. Med skogen full av sopp blev korna som tokiga, och även om juvren sprängde ville de ha svamp.

– Jag vet, sa Maja Lena när Jonas berättade. Jag har själv gått som vallhjon det första jag kom till Forsbacka. Och träffat på gråben, men guskelov var han räddare än jag.

Jonas tänkte att fast de varit samman i flera år, var det så mycket han inte visste om Maja Lenas liv.

De hade kommit till Nordby på lördagseftermiddagen, just som folket på gården hade avslutat dagens linskörd. Maja Lena var överraskad över hur stora linfält som fanns där, och att det ännu var mycket lin kvar att rycka. Det lyste blått överallt bakom husen.

Kvinnorna höll fortfarande på att binda ihop linkvastarna till kärvar, som två och två hängdes i kors över torkställningen. Men Maja Lena visste ju hur mycket arbete som återstod innan man kunde spinna och väva. På Blomsholm hade hon såväl repat som rötat, bråkat, skäktat och häcklat. När Jonas undrade om de skulle odla lin på gården i Hälle, hade hon sagt nej direkt. Men det kanske gick an när de var så många händer som på Nordby.

Där fanns också mycket större havrefält än de hade i Hälle, och en liten åker med råg väntade också på att skördas. Kornet stod i skylar, liksom lite vete. Och potatislandet var förstås mycket större än deras eget.

– Har alltid allting odlats här, undrade Maja Lena.

– Vetet kommer jag inte ihåg, sa Jonas, och det är också mycket mera lin än förr. Potatis fanns heller inte.

– Ångrar du att du sålde?

– Tycker du inte vi har det bra där vi är?

– Du kanske tycker det är litet.

– För oss är det lagom.

*

Efter maten på lördagskvällen samlade Nils Olsson ihop sina fyra vuxna söner för, som han sa, ett litet samtal.

De anade vad som väntade, men var ändå undrande. Fadern var nästan överdrivet noggrann med att ha ordning på allting, ha svar på frågor innan de var ställda, och ha papper på allt. Det hade varit bra när deras mor Helena Jörnsdotter hade dött, och Nils skulle gifta om sig. Då blev allt reglerat och ingen behövde sväva i tvevelsmål om vad som gällde. Men vad återstod?

Så där satt de nu uppsträckta på varsin stol runt ett bord i det de kallade *stuvvan*, finrummet som sällan brukades. Jonas, den sex år äldre Hans, tre år yngre Olof och Jörn som var drygt tjugo. Som vid en examen satt de och väntade.

– Jag har inte tänkt dö än, började Nils, men jag närmar mig de sextio och ingen vet vad som kan hända i min ålder. Jag kommer att skriva och jag vill att ni ska veta hur jag resonerar.

Det var knäpptyst runt bordet.

– Ni har alla fått era andelar av gården. Det som återstår är min andel och lösöret, och jag vill ställa så att Elin ska sitta i orubbat bo, och ha sitt undantag så länge hon lever eller önskar. Det betyder att lösöret som hör till gården blir kvar. Lillehans och Oleana ska ha vad på dem ankommer. Resten av min del ska delas mellan de av er som blir kvar här efter mig. Den som likt Jonas vill sälja sin del ska därmed anses ha fått ut sitt föräldraarv.

Efter en stunds tystnad och tvekan sa Jörn, att han om det var möjligt nog tänkte göra som Jonas och sälja till någon av bröderna.

Alla var sen överens om att fadern tänkt rätt och rådigt, och Nils Olsson såg mycket nöjd ut. Han gick fram till skänken och fick fram en flaska och brännvinsglas.

På söndagen for alla till Hogdals kyrka för högmässa. Den var liksom Skee kyrka urgammal, byggd för sjuhundra år sen, var det sagt. Men kyrkan i Skee hade ändå tämligen nyligen blivit både påbyggd och ombyggd. Hogdals kyrka var gisten och förbrukad.

Nils Olsson hörde till dem som på sockenstämman pläderade för rivning och nybygge, och många höll med men befarade pålagor för egen del, och var för den skull något dämpade i argumentationen.

Nils och Elin ansåg sig behöva Herrens ord varje söndag. Om de av någon anledning inte kunde gå på högmässan läste Nils för husfolket i huspostillan eller ur sin förra hustru Helena Jörnsdotters norska bibel.

När Jonas och Maja Lena efter gudstjänsten bak valacken

i sakta lunk styrde mot Skee, undrade Maja Lena vad som egentligen blev sagt under *samtalet* efter maten.

– Att när far dör finns där ingenting för oss, sa Jonas. Jag har redan fått det som är mitt, och det är inget att säga om det.

– Du hade ändå mycket att få! När min far dog, sa Maja Lena, blev hans unga hustru fattighjon.

Skee 1824-1830

När Maja Lena Dahlholm före jul 1824 insåg att hon åter bar på ett barn, var det för henne en obegriplig tanke att hon själv som var född på 1700-talet, skulle leverera en avkomma som skulle leva in på 1900-talet.

Och naturligtvis tänkte hon aldrig tanken.

Det var heller inte självklart att Helena Jonasdotter, som föddes den 27 augusti 1825 skulle överleva spädbarnsåren. Den värsta barnadråparen, smittkopporna, hade visserligen till en del undanröjts något decennium tidigare när smittkoppsvaccinet blivit obligatoriskt i landet, men skördade ändå många offer.

Det fanns också andra faror som lurade och där ingen egentlig bot var möjlig. Mässling, kikhosta eller helt enkelt *magsjuka* som kan ha varit lite av varje. Även om många fler spädbarn överlevde än när Jonas och Maja Lena föddes, var det långt ifrån en självklarhet.

Till detta kom att de och alla andra, det vill säga det stora folkflertalet som levde av jorden, var helt utlämnade åt vädret.

När Jonas Nilsson 1818 sålde sin hemmansdel av Nordby Nedergård, var det efter två riktigt dåliga år, när kylan höll folk och få och jord i järngrepp. I Hällestrand hade de hittills haft hyggliga förhållanden. Grödorna